

The Model of Political Trust in Nahj al-Balagha, Using the Grounded Theory based Strategy

Ebrahim Mohammadi Gharasooei*

Abstract

The authority, legitimacy and balanced and sustainable progress of countries depends on the cooperation and participation of the people in various issues and affairs. In order to enhance their legitimacy and authority, and to attract the cooperation and participation of the people, governments must inevitably gain the trust of the people and be trusted by the people. The current research is a fundamental and qualitative research that was conducted using a systematic database strategy. By analyzing the data based on the open, central and selective coding method, 127 concepts and 14 categories have been counted. The findings of the current research show that God-oriented, justice-oriented and people-oriented concepts together can lead to people's trust in the political system and rulers. Also, the political culture of society is the foundation of political trust, and the components of the support of managers and conspiracy of enemies are interfering factors. In addition, by adopting the strategies of reform and supervision, service delivery and meritocracy, the rules can provide reasons for maintaining and promoting political trust, and achieve the consequences of political trust, i.e. the survival of the government and growth and development. Considering that Nahj al-Balagheh is one of the original sources of Islamic culture and is compatible with the native culture of Iran, attention, concentration and planning to improve the components of the current research can improve peoples trust in the system and the government.

Keywords: Trust, Political trust, Nahj al-Balaghah, Imam Ali (AS), Grounded Theory.

* Instructor, Faculty of Accounting, Technical and Vocational University, Qom, Iran, qarasooei@shahed.ac.ir.

الگوی اعتماد سیاسی در نهج البلاغه با استفاده از راهبرد داده بنیاد

ابراهیم محمدی قراسویی*

چکیده

اقتدار، مشروعیت و پیشرفت متوازن و پایدار کشورها مرهون همکاری و مشارکت مردم در امور مختلف است، حکومت‌ها جهت ارتقاء مشروعیت و اقتدار خود، و جلب همکاری و مشارکت مردم، ناگزیر باید اعتماد مردم را جلب کنند و مورد اعتماد مردم باشند. پژوهش حاضر پژوهشی بنیادی و کیفی است که با استفاده از راهبرد داده بنیاد نظام مند انجام شده است. با تحلیل داده‌ها براساس روش کدگذاری باز، محوری و انتخابی ۱۲۷ مفهوم و ۱۴ مقوله احصاء گردیده است. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که خدامحوری، عدالت‌محوری و مردم‌مداری با هم و در کنار هم می‌توانند به اعتماد مردم به نظام و حاکمان سیاسی منجر شوند؛ همچنین فرهنگ سیاسی جامعه بستر ساز اعتماد سیاسی است و مؤلفه‌های حمایت مدیران و توطئه دشمنان عوامل مداخله گر هستند؛ به علاوه حاکمان با اتخاذ راهبردهای اصلاح و نظارت، خدمت‌رسانی و شایسته‌سالاری می‌توانند، موجبات حفظ و ارتقای اعتماد سیاسی را فراهم آورند، و به پیامدهای اعتماد سیاسی، یعنی بقای حکومت و رشد و پیشرفت دست یابند. با توجه به اینکه نهج البلاغه از منابع اصیل فرهنگ اسلامی است و با فرهنگ بومی ایران تطابق دارد؛ توجه، تمرکز و برنامه‌ریزی برای ارتقای مؤلفه‌های تحقیق حاضر می‌تواند اعتماد مردم به نظام و دولت را بهبود بخشد. واژگان کلیدی: اعتماد، اعتماد سیاسی، نهج البلاغه، امام علی (علیه السلام) داده بنیاد.

مقدمه

میزان و کیفیت هر نوع همکاری و مشارکت در روابط بین شخصی، سازمانی و یا حتی روابط بین حاکمان و قوای سیاسی یک حکومت به سطح اعتماد بین آنها بستگی دارد و هر چه اعتماد بین طرفین بیشتر، همکاری آسان‌تر، سریع‌تر و اقتصادی‌تر خواهد بود (صدیقی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۱۷۳). یعنی اعتماد به‌عنوان روان‌کننده چرخ تبادلات اجتماعی و اقتصادی عمل می‌کند. اهمیت اعتماد به حدی است که صاحب‌نظرانی مانند پاتنام^۱، کلین^۲ و فوکویاما^۳ از اعتماد به‌عنوان به‌عنوان مؤلفه کلیدی سرمایه اجتماعی یاد کرده‌اند؛ حتی فوکویاما معتقد است اعتماد پایه اصلی نظم اجتماعی است و شیوع اعتماد در جامعه یا بخشی از آن به سرمایه اجتماعی منجر می‌شود (فیلد، ۱۳۸۸، ص ۱۰۴).

آنگاه که اعتماد به سطح روابط و تعاملات میان شهروندان و نظام سیاسی و قدرت سیاسی وارد شود؛ مفهوم اعتماد سیاسی ایجاد می‌گردد. اعتماد سیاسی، طیف وسیعی از سوء ظن یا حمایت گسترده از نظام سیاسی، نهادهای سیاسی، احزاب و سیاست‌ها را شامل می‌شود. به‌طور کلی اعتماد سیاسی آینه‌ای از وضعیت سلامت و کارآمدی نظام سیاسی است و اعتماد پایین به نظام سیاسی نشان از ناکارآمدی و ضعف سیستم سیاسی است، شهروندان باید احساس کنند که نمایندگان آنها در نظام سیاسی به دنبال افزایش منافع عمومی در جامعه هستند؛ اگر شهروندان چنین احساسی را نداشته باشند، هیچ دلیلی برای مشارکت آنان در امور عمومی وجود نخواهد داشت. بنابراین اعتماد سیاسی نقش مهمی در حفظ و تداوم نظام‌های مردم‌سالارانه و مشارکت سیاسی بازی می‌کند (امام جمعه‌زاده، مهرابی، ۱۳۹۴، ص ۱۲۰).

اعتماد به حکومت برای مردم و حکومت حائز اهمیت است؛ مردمی که به حکومت خود اعتماد می‌کنند؛ از مزایایی مانند نظم، امنیت، عدم جدایی از حکومت و مشارکت در بهبود امور برخوردار می‌گردند. حکومت نیز به واسطه اعتماد مردم از مواهبی مانند اقتدار، مشروعیت، رضایت مردم و اطمینان از حمایت‌های مردم در تصمیم‌های حساس سیاسی و اجتماعی (زاهدی، خانباشی، ۱۳۹۱، ص ۳۴)، پشتیبانی از تدوین و اجرای خط‌مشی‌های عمومی (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۲۷۸)، همکاری با حکومت و کمک به دولت در انجام خدمات عمومی و پرداخت انواع عوارض و مالیات‌ها، و مشارکت سیاسی و رعایت قوانین توسط مردم بهره‌مند می‌گردد (جهانگیری، ابوترابی‌زارچی، ۱۳۹۱، ص ۶).

1. Patnam.

2. Coleman.

3. Fukuyama.

همچنین اعتماد مردم به مسئولان، پشتوانه محکمی در اقتدار و امنیت داخلی و بین‌المللی کشورهاست و حکومت‌های با پشتوانه قوی مردمی کمتر در معرض دخالت‌ها و باج‌خواهی بیگانگان قرار می‌گیرند و بهتر می‌توانند از حقوق و منافع ملت خود دفاع کنند. تاریخ انقلاب اسلامی مشحون از مقاطعی است که بحران‌های بزرگ مانند جنگ تحمیلی، با تکیه بر اعتماد مردم به رهبران و کارگزاران و به میدان آمدن مردم و استفاده از نیروی عظیم آنها معجزه‌آسا سامان یافتند و به مقاطع درخشان و پرافتخار تبدیل شدند. بنابراین حکومت‌ها برای موفقیت در تحقق آرمان‌ها و اهداف خود، نیازمند و ناگزیر از جلب همکاری و مشارکت مردم هستند؛ جلب همکاری و مشارکت مردم نیز خود مستلزم اعتماد و حسن نظر مردم به حکومت است.

با توجه به دینی بودن جامعه ایرانی، بایستی در بررسی، تبیین، و مفهوم‌سازی مسائل مدیریتی، سیاسی و اجتماعی به آموزه‌های دینی توجه کرد؛ در این بین نهج البلاغه به‌عنوان یکی از منابع اصیل و پر بار اسلامی که حاوی نکات ارزنده و دقیق سنت حکمرانی و مدیریتی امام علی (علیه السلام) است، می‌تواند بسیار الهام‌بخش و راهگشا باشد؛ به‌ویژه اینکه مفروضات، روش‌ها، غایات و راهکارهای اخذ شده از آن با فرهنگ بومی و مبانی فکری و ارزش‌های جمهوری اسلامی تناسب و تطابق دارد. بنابراین محقق در این پژوهش تلاش دارد عوامل و راهکارهای ایجاد و ارتقای اعتماد مردم به حکومت را در نهج البلاغه جست‌وجو کند.

تا جایی که محقق تحقیق کرده، در زمینه اعتماد سیاسی در نهج البلاغه، به روش علمی، تحقیقات کمی انجام شده است. خالقی (۱۳۷۹) عوامل مهم و اساسی اعتماد متقابل میان مردم و حاکمان را ارائه خدمات رفاهی، تخفیف مشقات زندگی مردم، عدم اکراه مردم به آنچه برعهده آنان نیست، پرهیز از وعده‌های دروغین به مردم، برطرف کردن سوءظن مردم نسبت به عملکرد حاکمان، استقرار عدالت در میان مردم، رعایت حقوق متقابل مردم و حاکمان بیان کرده است. قربانی (۱۳۸۴) بدون ذکر مقدمه و عوامل اعتماد متقابل مردم و حکومت، عوامل همکاری و اعتماد بین مردم و حکومت در نهج البلاغه را، پذیرش مسئولیت تنها براساس تکلیف الهی، شایسته‌سالاری، صداقت و پیشگامی در عمل، حسن تدبیر و نیکو اداره کردن امور، رنج خود و راحت دیگران را طلبیدن، برابری و عدم تبعیض، و مشارکت مردم در امور سیاسی و اجتماعی بر شمرده است. اعتصامی و فاضلی کبریا (۱۳۸۸) اصول سرمایه اجتماعی در مدیریت امام علی (علیه السلام) را تقوای الهی، عدالت و انصاف، اعتماد، وفای به عهد، صداقت، پرهیز از غرور، ساده زیستی، تواضع و حلم، گشاده‌رویی و خوش‌رویی، پرهیز از دنیاطلبی، مقابله با اکوپاتی (دنیاطلبی غیراخلاقی) ذکر کرده است. علینی و غفاری (۱۳۹۴) با تحلیل مفهوم سرمایه اجتماعی در کلام امام علی (علیه السلام)

در یافتند که از منظر امام علی (علیه السلام)، خدامحوری، حق‌گرایی، مردم‌سالاری و رعایت اخلاق باعث گرمی روابط اجتماعی شده و در سطح کلان سرمایه اجتماعی را ارتقا می‌دهند. شایگان (۱۳۹۴) با دیدگاهی جامعه‌شناسانه، شاخص‌های اعتماد سیاسی در دیدگاه امام علی (علیه السلام) را، شامل دو بخش ویژگی‌های فردی حاکمان از جمله داشتن تقوای الهی، توجه به اخلاق و معنویت، صداقت، حسن تدبیر و حسن‌ظن نسبت به دیگران و نیز رفتار حاکمان با مردم مانند خدمت به آنها، رعایت عدالت و انصاف، رفق و مدارا و عدم تبعیض و نیز توجه به عمران و آبادانی کشور ذکر کرده است.

با توجه به اینکه، تحقیقات انجام شده در زمینه اعتماد سیاسی در نهج البلاغه فقط به ذکر مفاهیم استخراجی و استنباطی خود در نهج البلاغه پرداخته‌اند، و مهم‌تر اینکه رابطه مفاهیم و مؤلفه‌های استنباطی با یکدیگر را مشخص نکرده‌اند و تصویر روشن و سازمان‌یافته‌ای از این مفهوم در نهج البلاغه ارائه نشده است؛ تحقیق حاضر تلاش دارد با روش داده بنیاد، که در مورد اعتماد سیاسی در نهج البلاغه تا به حال انجام نشده است، به جست‌وجوی مفاهیم مرتبط با اعتماد سیاسی در نهج البلاغه بپردازد و سعی کرده ضمن دسته‌بندی مفاهیم و مؤلفه‌های استخراج شده و تلاش برای تبیین رابطه بین مقوله‌ها یا مؤلفه‌ها، مؤلفه‌های منقح‌تری و تصویر جامع، منسجم و روشن‌تری از اعتماد سیاسی را ارائه کند. همچنین با توجه به اینکه همه تحقیقات قبلی به ذکر یک استناد از مؤلفه‌های استخراجی اکتفا کرده‌اند؛ خلاصه مستندات مؤلفه‌های خود را ذیل مؤلفه‌ها بیاورد تا میزان اتقان و استناد مؤلفه‌ها بالاتر رفته و با تواتر اسناد، امکان اطمینان بیشتر و قضاوت آسان‌تر برای خوانندگان فراهم باشد.

سؤال اصلی: مؤلفه‌های اعتماد مردم به حکومت در نهج البلاغه کدامند؟

مبانی نظری

در فارسی اعتماد به معنی تکیه کردن بر، واگذاشتن کاری به دیگری، سپردن چیزی به کسی و در معنی اسمی، وثوق و اطمینان تعریف شده است. به‌طور کلی اعتماد به‌عنوان بخشی از واکنش فرد در قبال دیگران و به‌عنوان بخشی از برهم کنش بین کنشگران اجتماعی است (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۲۷۹). اغلب فرد با انتخاب بین کنش‌های گوناگون (مانند انتخاب کدام حزب یا سیاست‌مدار یا انتخاب کدام بانک برای سپرده‌گذاری) مجبور به اعتماد شده و اعتماد تبدیل به عنصری ضروری برای کنش می‌شود (زتومکا، ۱۳۸۶، ص ۲۹) اعتماد در جاهایی مطرح می‌شود که حاشیه‌ای از عدم اطمینان یا احتمال تحقق نیافتن پیش‌بینی‌ها وجود دارد و نتایج غیرقطعی است (زتومکا، ۱۳۸۶^۱، ص ۴۱)

1. Zetompka.

و اشخاص علی‌رغم این عدم قطعیت و مخاطره (احتمال عدم تحقق پیش‌بینی‌ها و انتظارات) مجبور به عمل کردن هستند (زتومکا، ۱۳۸۶، ص ۴۹).

همچنین اعتماد با عدم کنترل کنش‌های دیگران، عدم کنترل آینده و عدم قطعیت در مورد مؤثر بودن کنترل‌ها رابطه دارد؛ یعنی در مواقعی که نمی‌توانیم به‌طور کامل و قطعی آینده را در حوزه‌های انسانی کنترل کنیم، اعتماد کمک کار انسان خواهد بود (زتومکا، ۱۳۸۶، ص ۴۲). این چنین با اعتماد، آینده، قابل پیش‌بینی شده و اشخاص به‌گونه‌ای عمل می‌کنند که گویی آینده مشخص است. اشخاص با اعتماد کردن و انجام کنش با پیامدهای تا حدی نامعین و غیرقابل کنترل، با آینده به صورت فعال‌تری مواجه شده و به راهبردی متکی می‌شوند که اشخاص را قادر می‌سازد با محیط اجتماعی پیچیده خود را وفق دهند و بدین وسیله از فرصت‌های فرآینده سود ببرند (زتومکا، ۱۳۸۶، ص ۵۰-۵۱).

جدول ۱: تعاریف اعتماد

صاحب‌نظر	تعریف
یوتینیم ^۱ (۱۹۹۵)	میل به اتکا به طرف دیگر و در پیش گرفتن اخلاقی است که در شرایط خاص، یک طرف را در برابر طرف دیگر آسیب‌پذیر می‌کند (دانایی‌فرد، ۱۳۸۸، ص ۷۲).
دانایی‌فرد (۱۳۸۸)	تکیه طرفین یک رابطه بر اقدامات مشروط یکدیگر (دانایی‌فرد، ۱۳۸۸، ص ۷۲)
لارسون ^۲ (۲۰۰۷)	یک احتمال عقلانی است که براساس آن یک کنشگر رفتار گروه‌ها و کارگزاران دیگر را قبل از وقوع، پیش‌بینی و فعالیت خود را براساس آن طراحی می‌کند (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۴).
زتومکا (۲۰۰۷)	شرط‌بندی بر کنش‌های احتمالی دیگران در آینده (زتومکا، ۱۳۸۶، ص ۳۴۵).
گوردون ^۳ (۲۰۰۰)	یک انتظار مثبت است، درباره اینکه طرف مقابل در گفتار، کردار و تصمیمات خود به‌گونه‌ای فرصت‌طلبانه رفتار نکند (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۵).
کلمن (۱۹۹۰)	وارد کردن عنصر خطر در تصمیم برای کنش با دیگران (اشتریان‌زاده، امیرزاده، ۱۳۹۲، ص ۷۹).

در مجموع، با توجه به مطالب ذکر شده در بالا و تعاریف ارائه شده برای اعتماد در جدول یک، اعتماد در گام نخست یک نوع پیش‌بینی و انتظار مثبت درباره چگونگی رفتار یک طرف رابطه در آینده است و در گام بعدی، تکیه یا انجام رفتار توأم با خطر (عدم تحقق پیش‌بینی) بر مبنای پیش‌بینی و انتظار مذکور است. به اعتقاد برخی اندیشمندان، در جوامعی که خصلت محلی و بومی دارند و کنش‌های متقابل بیشتر در سطح محلی و رودررو رخ می‌دهند؛ اعتماد در روابط اجتماعی به‌طور طبیعی وجود دارد؛ اما در جوامع بزرگ و گسترده که رابطه فرد با فرد، به رابطه فرد با

1. Utinim.

2. Larson.

3. Gordon.

سازمان تغییر کرده است و روابط اجتماعی در فاصله زمانی و مکانی بسیار دوری انجام می‌گیرد و افراد درگیر این روابط، کمتر با یکدیگر آشنایی چهره به چهره دارند؛ به اعتماد بسیار بیشتری نیاز است. اعتماد می‌تواند در سطوح مختلف اعتماد به افراد، اعتماد به گروه‌ها و اعتماد به سازمان‌ها مطرح شود؛ این سه دسته اعتماد با یکدیگر رابطه تنگاتنگی دارند، اعتماد به سازمان‌ها می‌تواند از اعتماد به فرد یا افراد شاغل در آن سازمان شکل بگیرد و همچنین اعتماد ما به فرد می‌تواند به دلیل اعتماد ما به سازمانی باشد که آن شخص در آن کار می‌کند (طالقانی و دیگران، ۱۳۸۹، ص ۹۰-۹۲).

اعتماد سیاسی

اعتماد اجتماعی تنها در روابط افقی و بین فردی خلاصه نمی‌شود و آنگاه که اعتماد اجتماعی به سطح روابط و تعاملات میان شهروندان و نظام سیاسی و قدرت سیاسی وارد شود مفهوم اعتماد سیاسی ایجاد می‌گردد (امام جمعه‌زاده، مهرابی، ۱۳۹۴، ص ۱۲۰). با دقت در تعاریف ارائه شده برای اعتماد سیاسی در جدول ۲ مشخص می‌شود که اکثر تعاریف در مؤلفه نظر مثبت نسبت به کنشگران سیاسی (یا به صورت خاص رهبران سیاسی) اتفاق نسبی دارند. برخی مانند هترینگتون^۱ به دلایل و فرایند اعتماد مردم به حکومت در تعریف خود اشاره کرده‌اند و عده‌ای مانند برتزر^۲ به مؤلفه‌های بیشتر و جامع‌تری مانند اعتماد به نظام، نهادها، و کنشگران سیاسی را ارائه کرده‌اند.

جدول ۲: تعاریف اعتماد سیاسی

صاحب‌نظر	تعریف
ایستون ^۳ (۱۹۶۵)	مجموعه‌ای از نگرش‌های مثبت نسبت به موضوعات یا سوزده‌های سیاسی است (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۲۸۱).
فوکویاما (۱۹۹۵)	درک مشترک جامعه اخلاقی، اجتماعی و سیاسی با توافق بر روی ارزش‌های اجتماعی که باید تعقیب شود (زاهدی، خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۷).
هترینگتون (۱۹۹۸)	درجه‌ای از انتظارات شهروندان از توانایی و موفقیت حاکمان که متناسب با انتظارات آنها باشد (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۲۸۳).
برتزر (۲۰۰۲)	نگرش حمایت‌گرایانه و مثبت مردم نسبت به نهادهای سیاسی، نظام سیاسی و کنشگران سیاسی در جامعه (جهانگیری، ابوترابی‌زارچی، ۱۳۹۱، ص ۱۵).
وارن ^۴ (۲۰۰۰)	تمایل مردم برای پیروی از رهبران سیاسی در یک جامعه (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۲۸۲).

1. Hethrington
2. Bretzer
3. Easton
4. warren

عوامل بی‌اعتمادی مردم به حکومت‌ها

۱. شیوع فساد اداری.
۲. عدم پاسخگویی دولت و سازمان‌های دولتی (دانایی فرد، ۱۳۸۸، ص ۸۵).
۳. عملکرد نامناسب دولت در زمینه‌های مختلف (اقتصادی، سیاسی و اجتماعی).
۴. عدم تطابق (شکاف) بین انتظارات مردم با عملکرد دولت.
۵. ضعف سیستم خدمات عمومی.
۶. عدم تحقق وعده‌های انتخاباتی (خانباشی، ۱۳۹۰، ص ۷۸).
۷. تمرکزگرایی حکومت‌ها.
۸. افزایش فردگرایی و کاهش جامعه‌گرایی (زاهدی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۷۳-۷۴).
۹. عدم شفافیت و ناپایداری نهادها و گروه‌های اجتماعی.
۱۰. ناتوانی دولت در رعایت معیارهای صداقت، وفای به عهد، انصاف و بی‌طرفی و همبستگی (ساعی، روشن، ۱۳۹۲، ص ۶۴-۶۶).
۱۱. تجارب بد تماس در نقاط دسترسی نهادهای دولتی (ارتباط و گرفتن خدمت).
۱۲. دانش منتشره در رسانه‌ها [در مورد ضعف عملکرد و رفتار مفسدانه اجزاء نظام سیاسی] (جهانگیری، ابوترابی زارچی، ۱۳۹۱، ص ۱۲).

راهکارهای تقویت اعتماد مردم به حکومت

۱. مدیریت انتظارات: مطابق دیدگاه مدیریت دولتی، منشأ بی‌اعتمادی مردم به دولت، بار کاری دولت و عدم تعادل دخل و خرج دولت و عدم توانایی دولت در کسب رضایت عموم مردم است و راهکار پیشنهادی این دیدگاه مدیریت انتظارات مردم است (دانایی فرد، ۱۳۸۸، ص ۷۷).
۲. مشارکت مردم در امور: با مشارکت مردم در امور و حاکمیت مشارکت‌جویانه بر مردم، شهروندان به اطلاعات کافی در مورد فعالیت‌های دولت دسترسی دارند و سازوکارهای لازم جهت مشارکت مردم و بحث و بررسی و انتقاد آنها درباره مسائل مورد علاقه فراهم است و بحث و بررسی آزادانه و مسالمت‌آمیز در مورد مسائل مورد علاقه آحاد مردم صورت می‌گیرد (دانایی فرد، ۱۳۸۸، ص ۸۱-۸۲).
۳. شفافیت: دسترسی به اطلاعات مرتبط با کارکرد، کارایی، سطوح پیشرفت و نیز ناکامی‌ها، نوعی احساس امنیت و پیش‌بینی‌پذیری به وجود می‌آورد. اگر اطلاعات مزبور پنهان شوند، در آن صورت این تصور پیش می‌آید که مسائل شوم و تهدیدآمیزی وجود دارد که پنهان نگه داشته

شده‌اند. در چنین شرایطی، بازار شایعات، خبرچینی و جاسوسی رونق می‌گیرد و مردم نیز برای اعتماد کردن تردید پیدا می‌کنند (زتومکا، ۱۳۸۶، ص ۲۱۹-۲۲۰). اگر مردم تصور کنند، که دولت به آنها دروغ می‌گوید و در حال انجام چیزی غیر از آن است که ادعا می‌کند، نمی‌توان در جامعه انتظار توسعه اقتصادی داشت؛ زیرا مشکل اعتماد و اطمینان حل نشده است (زاهدی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۷۷).

۴. پاسخ‌گویی دولت به مردم: پاسخ‌گویی وظیفه‌ای است که در اجرای آن اشخاص، دلایل و توضیحات قانع‌کننده‌ای در انجام مسئولیت‌هایی که برعهده داشته‌اند، فراهم می‌کنند (کردستانی، نصیری، ۱۳۸۸، ص ۵۲). از آنجایی که بسیاری از فعالیت‌های بخش دولتی زمینه زیادی برای فساد و زیر پا نهادن منفعت عامه مردم دارند؛ دولت و کارکنانش جهت اثبات پابندی خود به منفعت عامه بایستی پاسخ‌گویی را سرلوحه خود قرار دهند. البته آن نوع پاسخ‌گویی که به اقناع افکار عمومی منجر شود؛ موجب جلب رضایت شهروندان می‌شود و تقویت اعتماد عمومی به همراه دارد. در منظر برخی صاحب‌نظران پاسخ‌گویی علت‌العلل اعتماد عمومی است و اعتماد عمومی مساوی با پاسخ‌گویی است (دانایی فرد، ۱۳۸۸، ص ۸۴-۸۷).

۵. پیشگیری و مبارزه با فساد سیاسی و اداری: به اعتقاد برخی صاحب‌نظران هیچ‌چیز مانند اینکه مردم (برای مدت طولانی) تصور کنند حاکمان و مدیران دولتی به جای منفعت عامه مردم به منفعت شخصی می‌اندیشند، پایه‌های دولت را نمی‌لرزاند و عامه مردم را به دولت مردان و مدیران دولتی بی‌اعتماد نمی‌کند (دانایی فرد، ۱۳۸۸، ص ۸۴-۸۵)؛ بنابراین دولت‌ها برای جلب اعتماد مردم بایستی سلامت اداری را بهبود بخشند و با فساد اداری و سیاسی مبارزه کنند.

۶. عملکرد دولت: از دیدگاه مدیریت، عملکرد دولت به اعتماد یا بی‌اعتمادی مردم به دولت منجر می‌شود و قضاوت مردم نسبت به عملکرد دولت چه در سطح کلان (تولید ناخالص داخلی، تورم، اشتغال،...) و چه در سطح خرد (خدمات عمومی) و واکنش‌های مردم (وفاداری، اعتراض، خودداری از دریافت خدمات، و همراهی با دولت) و در نتیجه اعتماد و بی‌اعتمادی نسبت به دولت خواهد شد. یعنی رضایت‌مندی مردم از دریافت خدمات منجر به اعتماد عمومی به نظام سیاسی خواهد شد (دانایی فرد، ۱۳۸۸، ص ۸۸).

۷. ارتقاء سرمایه اجتماعی: به نظر برخی صاحب‌نظران (نظیر فوکویاما) دولت یکی از منابع سرمایه اجتماعی است. یعنی دولت با تقویت تشکلهای مدنی، غنی‌سازی آموزش‌های عمومی و دانشگاهی و تشویق شهروندان به حضور داوطلبانه در عرصه‌های مختلف در تولید سرمایه اجتماعی نقش دارد. بنابراین دولت در شکل‌گیری اعتماد در جامعه نقش اساسی دارد (زاهدی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۷۷).

روش تحقیق

ارزش نتایج و یافته‌های هر تحقیقی وابسته به روش انجام آن تحقیق است. پژوهش حاضر از نظر هدف بنیادی و از نظر روش جمع‌آوری اطلاعات پژوهش کیفی است که به روش داده‌بنیاد^۱ رویکرد نظام‌مند استراوس^۲ و کوربین^۳ انجام شده است.

نظریه داده‌بنیاد نوعی پژوهش کیفی است که مجموعه منظمی از تکنیک‌های کیفی را برای دستیابی به نظریه‌ای در مورد یک پدیده به شیوه استقرایی و اکتشافی مورد استفاده قرار می‌دهد و به پژوهشگران در حوزه‌های موضوعی گوناگون، امکان می‌دهد که نظریه را به‌طور مستقیم از داده‌ها کشف کنند و هدف اصلی آن تبیین الگوهای است که فرایندهای اجتماعی نهفته در داده‌ها را تشکیل می‌دهند. این نظریه برگرفته از داده‌هایی است که در طی فرایند پژوهش به صورت نظام‌مند، و از رفت و برگشت دائم میان داده، گردآوری و تحلیل شده‌اند (خنیفیر و مسلمی، ۱۳۹۷، ص ۲۰۰).

داده‌های پژوهش حاضر را خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌های نهج‌البلاغه ترجمه محمد دشتی تشکیل می‌دهند. محقق در این پژوهش با تحلیل سطر به سطر جملات نهج‌البلاغه به منظور دستیابی به عوامل، زمینه‌ها و راهکارهای ایجاد اعتماد بین مردم و حکومت اقدام کرده است؛ و این تحلیل تا رسیدن به حد اشباع یعنی زمانی که جمع‌آوری داده‌های بیشتر به نتیجه یا بینش جدیدی نسبت به موضوع نیانجامد، ادامه پیدا کرد. به همین منظور، محقق با کدگذاری باز، ۱۲۷ مفهوم مرتبط با اعتماد سیاسی را در متن نهج‌البلاغه احصاء کرد. سپس از این ۱۲۷ مفهوم به دست آمده، مفاهیم مرتبط با یکدیگر و دارای ویژگی‌های مشترک را در قالب ۱۴ مقوله که از سطح انتزاع بالاتری برخوردارند دسته‌بندی یا ساماندهی شدند.

تحلیل داده‌ها

در تحلیل داده‌هایی که با روش روش داده بنیاد، جمع‌آوری شده‌اند از فرایند کدگذاری استفاده شده است. در طی فرایند کدگذاری داده‌ها تجزیه و مفهوم‌سازی شده و در نهایت به شکل تازه‌ای در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند. کدگذاری عملیاتی است که داده‌ها ابتدا تجزیه و سپس مفهوم‌پردازی و در نهایت به شکلی جدید دوباره به یکدیگر متصل می‌شوند. یعنی کدگذاری به معنای رمزگشایی و تفسیر داده‌ها و شامل نام‌گذاری مفاهیم و مقولات و بسط آنها با جزئیات بیشتر و ساخت قضایا است؛ کدگذاری جنبه اکتشافی دارد (خنیفیر و مسلمی، ۱۳۹۷، ص ۲۱۵).

1. Grounded Theory

2. Strauss

3. Corbin

کدگذاری باز اولین مرحله از تجزیه و تحلیل داده‌هاست و یک فرایند تحلیلی است که در طی آن داده‌ها با کدگذاری، خط به خط تحلیل می‌شوند، مفاهیم شناسایی شده و مشخصات و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شود (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۷، ص ۲۱۶).

کدگذاری محوری فرایند مرتبط کردن مقوله‌های فرعی به مقوله‌های اصلی است و به این دلیل محوری نامیده می‌شود که کدگذاری حول محور یک گروه و با مرتبط کردن گروه‌ها از نظر مشخصات و ابعاد انجام می‌شود. یعنی پس از انجام کدگذاری باز پژوهشگر محورهای اصلی در مجموعه داده‌ها را مشخص می‌کند و در مرحله بعد کدگذاری را حول این محورها انجام می‌دهد (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۷، ص ۲۱۶).

کدگذاری انتخابی پس از انجام کدگذاری باز و محوری، آغاز می‌شود. کدگذاری انتخابی فرایند انتخاب مقوله اصلی و ارتباط آن با سایر مقولات و اعتبار بخشیدن به روابط، پر کردن‌ها خلاها با مقولاتی است که نیاز به بسط بیشتری دارند. کدگذاری انتخابی فرایند یکپارچه‌سازی و پالایش مقوله‌ها در جهت خلق نظریه است، در این مرحله پژوهشگر براساس مقولات کدگذاری‌های باز و یادداشت‌های نظری، شبکه‌ها و نمودارها را ترسیم می‌کند. جهت‌گیری کدگذاری گزینشی به سمت یکپارچه کردن مقولات مختلف در شکل یک طرح تئوری کلان است (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۷، ص ۲۱۶).

یافته‌های تحقیق

۱. شرایط علی

شرایط علی یا سبب‌ساز مجموعه‌ای از رویدادها و وقایع هستند که روی پدیده‌ها اثر می‌گذارند و موقعیت‌ها، مسائل و امور مربوط به یک پدیده را خلق می‌کنند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۱، ص ۱۵۲-۱۵۳). شرایط یا مؤلفه‌های علی اعتماد سیاسی در نهج البلاغه، خدامحوری، مردم‌مداری و عدالت‌محوری هستند؛ و تفصیل آنها در جدول‌های سه، چهار و پنج احصاء شده است.

۱-۱. خدامحوری

جدول ۳: مفاهیم مربوط به مقوله خدامحوری

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
مبانی و ارزش‌های حکومت	خدامحوری	۱. ترس از خدا،
		۲. اولویت و تقدم اطاعت خدا بر دیگر کارها،
		۳. پیروی از کتاب خدا،
		۴. یاری خدا،
		۵. عدم پیروی از هوای نفس،
		۶. تأکید بر عمل انجام عمل صالح،
		۷. مراقبت از حرام، نامه ۵۳ (دشتی، ۱۳۸۶، ص ۴۰۳)،
		۸. تقوی، دژی محکم و شکست‌ناپذیر، نابودگر گناهان، خطبه ۱۵۷ (همان، ص ۲۰۹)،
		۹. ترس از خدا کلید هر در بسته و مایه‌آزادگی از هرگونه بردگی، و عامل نجات از هرگونه هلاکت، خطبه ۲۳۰ (همان، ص ۳۳۳)،
		۱۰. اولویت رضایت خدا بر خشنودی مردم، نامه ۲۷ (همان، ص ۳۶۵)،
		۱۱. باید امام و راهنمای مردم به مردم راست بگوید، خطبه ۱۵۴ (همان، ص ۲۰۳)،
		۱۲. لزوم گفتار صادقانه حاکمان با مردم، خطبه ۱۰۹ (همان، ص ۱۴۳)،
		۱۳. به خدا سوگند، کلمه‌ای از حق را نپوشاندم، هیچ‌گاه دروغی نگفته‌ام، خطبه ۱۶ (همان، ص ۳۹)،
		۱۴. دروغ بدترین گفتارها، خطبه ۸۴ (همان، ص ۱۰۱)،
		۱۵. سفارش به پرهیز از دروغ به‌خاطر دوری از ایمان، حسن عاقبت راستگویی و مخاطرات دروغگویی (هلاکت و خواری)، خطبه ۸۶ (همان، ص ۱۰۳)،
		۱۶. سفارش حاکمان به پرهیز از دروغ‌گویی، نامه ۲۶ (همان، ص ۳۶۱)،
		۱۷. دروغ‌گویی، انسان را در دین و دنیا رسوا می‌کند، نامه ۴۸ (همان، ص ۳۹۹)،
		۱۸. نشانه ایمان به خدا، راست‌گویی با وجود زبان دنیوی و ترک دروغ علی‌رغم نفع مادی، حکمت ۴۵۸ (همان، ص ۵۲۹)،
		۱۹. سفارش به ارتباط حاکمان با پرهیزکاران و راستگویان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۷)،
		۲۰. عدم خلف وعده حاکم با مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،
		۲۱. وفای به عهد حتی با دشمنان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،
		۲۲. هشدار درباره عواقب دنیوی و اخروی پیمان‌شکنی، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،
		۲۳. ارزش وفای به عهد، بیشتر از جان انسان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،
		۲۴. تحمل مشکلات وفای به عهد و پیمان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،
		۲۵. خلف وعده برانگیزاننده خشم خدا و مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،
		۲۶. صبر بر مشکلات پیمان و عدم پیمان‌شکنی به‌خاطر مشکلات احتمالی، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،
		۲۷. دقت در مفاد و محتوای عهد و پیمان جهت جلوگیری از عهدشکنی احتمالی، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،

۱-۲. مردم‌مداری

جدول ۴: مفاهیم مربوط به مقوله مردم‌مداری

کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
<p>۲۸. اهمیت جلب رضایت مردم هم‌سنگ و هم‌ردیف با حق و عدل، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۵)،</p> <p>۲۹. جلب رضایت و محبت مردم، محبوب‌ترین مسائل نزد مدیران، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۹)،</p> <p>۳۰. اهمیت و معیار بودن نظر (ذکر خیر) مردم درباره حاکمان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۳)،</p> <p>۳۱. دعا برای داشتن عذر در پیشگاه مردم و برخورداری از ستایش مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،</p> <p>۳۲. مهربانی و دوستی با همه مردم، پرهیز از خشونت با مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۳)،</p> <p>۳۳. کوشش برای احسان به مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۷)،</p> <p>۳۴. مماشات با مردم (تخفیف مالیات) در مواقع بحرانی، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳)،</p> <p>۳۵. تکریم و احترام مردم به هنگام عطاء و منع، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۵)،</p> <p>۳۶. پرهیز از منت‌گذاشتن بر مردم و خلف وعده با آنها، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۹)،</p> <p>۳۷. کم کردن زحمت و تکلف مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۷)،</p> <p>۳۸. اهمیت فراهم کردن آسایش مردم توسط حکومت، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۷)،</p> <p>۳۹. تأکید و سفارش به ارتباط بی‌واسطه با مردم، نامه ۶۷ (همان، ص ۴۳۳)،</p> <p>۴۰. منع پنهان شدن و عدم ارتباط مستقیم با مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۷)،</p> <p>۴۱. فراهم کردن شرایط گرفتن بازخورد مستقیم از مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۵).</p>	مردم‌مداری	مبانی و ارزش‌های حکومت

۱-۳. عدالت‌محوری

جدول ۵: مفاهیم مربوط به مقوله عدالت‌محوری

کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
<p>۴۲. عدالت نیاز، تدبیر و راه‌حل برای عموم مردم، حکمت ۴۳۷ (همان، ص ۵۲۷)،</p> <p>۴۳. در عدل گشایش است، خطبه ۱۵ (همان، ص ۳۹)،</p> <p>۴۴. رعایت انصاف با مردم و دوری از ظلم و ستم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۵)،</p> <p>۴۵. عدالت، عزیزترین و باارزش‌ترین امور نزد حاکمان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۹)،</p> <p>۴۶. وظیفه حاکمان در برقراری مساوات بین افراد دور و نزدیک، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۷ و ۴۱۵)،</p> <p>۴۷. نهی از امتیازطلبی و تأکید بر مساوات، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،</p> <p>۴۸. نهی از واگذاری امتیازات به گروه‌های خاص و خویشاوندان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۷)،</p> <p>۴۹. رعایت عدالت در نگاه کردن نماد رعایت عدالت بین مردم، نامه ۲۷ (همان، ص ۳۶۳)،</p> <p>۵۰. وفای به عهد حتی با دشمنان، عواقب دنیوی و اخروی پیمان‌شکنی، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،</p> <p>۵۱. وفای به عهد واجب اجتماعی و دینی است، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱).</p>	عدالت‌محوری	مبانی و ارزش‌های حکومت

۲. پدیده محوری

پدیده محوری، رویداد یا اتفاق اصلی است که سلسله کنش‌ها یا کنش‌های متقابل برای اداره کردن آن معطوف می‌گردند. در واقع پدیده محوری پدیده یا مقوله‌ای است که سایر مقولات بر محور آن گرد هم می‌آیند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰، ص ۱۱۹). در این تحقیق پدیده محوری اعتماد مردم به نظام، نهادها و مسئولان سیاسی است.

جدول ۶: مفاهیم مربوط به اعتماد سیاسی

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
اعتماد سیاسی	اعتماد سیاسی	۵۲. رضایت مردم از حاکمان و مسئولان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳)، ۵۳. حسن ظن مردم به حاکمان و مسئولان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳)، ۵۴. جلب رضایت مردم دوست‌داشتنی‌ترین امور نزد حاکمان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۵).

۳. شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای عبارت از سلسله شرایط خاصی است که در آن راهبردهای کنش یا کنش متقابل برای اداره، کنترل و پاسخ به پدیده صورت می‌گیرد؛ زمینه هم به خصوصیات ویژه پدیده و هم به زمینه اتخاذ راهبرد و تدبیر درباره پدیده محوری اشاره دارد (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰، ص ۱۰۲-۱۰۴). شرایط زمینه‌ای اعتماد سیاسی در نهج البلاغه فرهنگ سیاسی جامعه است.

جدول ۷: مفاهیم مربوط به فرهنگ سیاسی

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
فرهنگ سیاسی	فرهنگ سیاسی	۵۵. اسراف و تبذیر بیت‌المال توسط حاکمان (گذشته)، خطبه سه (همان، ص ۳۱)، ۵۶. خویشاوندسالاری در انتصابات حکومتی، خطبه سه (همان، ص ۳۱)، ۵۷. قدرت‌طلبی نخبگان سیاسی، خطبه ۲۲ (همان، ص ۴۵)، ۵۸. غارت بیت‌المال، خطبه ۱۵ (همان، ص ۳۹)، ۵۹. تبعیض در تقسیم بیت‌المال، خطبه ۳۴ (همان، ص ۵۹)، ۶۰. سستی و تفرقه یاران، خطبه ۲۵ (همان، ص ۴۹) و خطبه ۲۷ (همان، ص ۵۱)، ۶۱. نافرمانی و همراهی نکردن مردم، خطبه ۹۷ (همان، ص ۱۲۲)، ۶۲. استبداد و خودکامگی حاکمان (گذشته)، خطبه ۲۹ (همان، ص ۵۵)، ۶۳. انقلاب مردم علیه خلیفه سوم و کشتن او، نامه ۱ (همان، ص ۳۴۳)، ۶۴. خونخواهی خلیفه سوم توسط قدرت‌طلبان، نامه ۱۰ (همان، ص ۳۴۹)، ۶۵. اختلافات داخلی (خوارج و حکمیت)، خطبه ۱۲۲ (همان، ص ۱۶۳)، ۶۶. مدعیان و معارضان قدرت: جنگ جمل، خطبه ۲۲ (همان، ص ۴۵)، جنگ صفین، خطبه ۵۱ (همان، ص ۷۳)،

۴. شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر شرایط کلی و گسترده هستند که بر چگونگی کنش و کنش متقابل تأثیر می‌گذارند، مانند زمان، مکان، فرهنگ، و وضعیت اقتصادی. شرایط مداخله‌گر در راستای تسهیل یا محدودیت راهبردهای یا کنش متقابل در زمینه خاصی عمل می‌کنند که بایستی اداره و کنترل شوند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰، ص ۱۰۴). در این تحقیق دو مقوله حمایت مدیران و توطئه و دسیسه دشمنان شرایط مداخله‌گر کنش یا کنش‌های متقابل مربوط به اعتماد سیاسی هستند، که باعث تسهیل یا محدودیت راهبردهای اعتماد سیاسی می‌شوند.

جدول ۸: مفاهیم مربوط به مقوله‌های حمایت مدیران و توطئه و دسیسه دشمنان

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
حمایت مدیران	حمایت مدیران	۶۷. ناهماهنگی و خیانت برخی مدیران نامه ۵ صفحه ۳۴۵ نامه ۴۰ و ۴۱ صفحه ۳۸۹ نامه ۴۳ ۳۹۳.
توطئه و دسیسه دشمنان	توطئه و دسیسه دشمنان	۶۸. جدا کردن یاران نامه، ۴۴، ص ۳۹۳. ۶۹. ادعاهای عوام‌فریبانه، نامه ۶۴، ص ۴۲۹. ۷۰. حکمیت در صفین، خطبه ۱۲۱، ص ۱۶۳. ۷۱. قرآن بر نیزه کردن، خطبه ۱۲۳، ص ۱۶۷.

۵. راهبردها

راهبردهای کنش یا کنش متقابل به روش‌ها و راهکارهایی که در یک زمینه خاص برای اداره کردن، برخورد، انجام رساندن و حساسیت نشان دادن نسبت به یک پدیده (محوری) صورت می‌گیرد؛ اشاره دارد (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰، ص ۱۰۵). در این تحقیق پنج مقوله مبارزه با فساد، شفافیت و پاسخگویی، امر به معروف و نهی از منکر، شایسته‌سالاری و خدمت‌رسانی به عنوان راهبردهای حفظ و ارتقاء اعتماد سیاسی در نهج البلاغه شناسایی شدند.

۵-۱. مبارزه با فساد

جدول ۹: مفاهیم مربوط به مقوله مبارزه با فساد

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
نظارت و اصلاح	مبارزه با فساد	<p>۷۲. نهی از امتیازخواهی مسئولان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،</p> <p>۷۳. نهی از واگذاری امتیازات به گروه‌های خاص و خویشاوندان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۷)،</p> <p>۷۴. رعایت مساوات از شایستگی‌های ضروری حاکمان، خطبه ۱۳۱ (همان، ص ۱۷۵)،</p> <p>۷۵. مساوات حق مردم بر حاکمان خطبه ۳۴ (همان، ص ۶۱)،</p> <p>۷۶. تبعیض از مصادیق ستم، خطبه ۳۴ (همان، ص ۶۱)،</p> <p>۷۷. التزام به مساوات در هر شرایطی حتی با هزینه‌های سیاسی، خطبه ۱۲۶ (همان، ص ۱۶۹)،</p> <p>۷۸. اصرار بر برگرداندن بیت‌المال به غارت رفته، خطبه ۱۵ (همان، ص ۳۹)،</p> <p>۷۹. توجه به دارایی‌های کارگزاران و مال‌اندوزی آنها، نامه ۳ (همان، ص ۳۴۳)،</p> <p>۸۰. قاطعیت و مجازات خائنین به بیت‌المال حتی اگر از خویشان یا فرزندان باشند، نامه ۴۱،</p> <p>۸۱. اشد مجازات برای خائنین به بیت‌المال، نامه ۴۱ (همان، ص ۳۹۱)،</p> <p>۸۲. نظارت بر کارگزاران در چگونگی مصرف بیت‌المال و رعایت مساوات بین مسلمانان، نامه ۴۳ (همان، ص ۳۹۳)،</p> <p>۸۳. نظارت بر رفتار عادلانه کارگزاران حتی نوع مهمانی رفتن آنها، نامه ۴۵ (همان، ص ۳۹۳)،</p>

۵-۲. شفافیت و پاسخگویی

جدول ۱۰: مفاهیم مربوط به مقوله شفافیت و پاسخگویی به مردم

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
نظارت و اصلاح	شفافیت و پاسخگویی	<p>۸۴. درخواست و تشویق مردم به مطالبه حق و عدل از حاکم، و بیان راحت و بدون ترس خواسته‌ها و نظرات، خطبه ۲۱۶ (همان، ص ۳۱۷)،</p> <p>۸۵. درخواست از مردم به قضاوت در امور حاکمان و انتخاب آزاد و آگاهانه، نامه ۵۷ (همان، ص ۴۲۳)،</p> <p>۸۶. سفارش کارگزاران به صداقت با مردم، نامه ۲۶، (همان، ص ۳۶۱)،</p> <p>۸۷. بیان معذورات و رفع بدگمانی مردم نسبت به حاکمان و عذرخواهی از مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۷)،</p> <p>۸۸. دعا برای داشتن عذر در پیشگاه مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۲۱)،</p> <p>۸۹. شفافیت و عدم پنهان‌کاری (به جز اسرار جنگی)، نامه ۵۰ (همان، ص ۴۰۱)،</p> <p>۹۰. لزوم گفتار صادقانه حاکمان با مردم، خطبه ۱۰۸ (همان، ص ۱۴۳)،</p> <p>۹۱. پاسخگویی به افکار عمومی (در امور مهم مانند جنگ و صلح)، نامه ۵۸ (همان، ص ۴۲۳)،</p>

۵-۳. امر به معروف و نهی از منکر

جدول ۱۱: مفاهیم مربوط به مقوله امر به معروف و نهی از منکر

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
نظارت و اصلاح	امر به معروف و نهی از منکر	<p>۹۲. تشویق به حق و عدالت‌خواهی به جای مداحی و ستایش حاکمان، خطبه ۲۱۶ (همان، ص ۳۱۷).</p> <p>۹۳. درخواست از مردم برای بیان بدون ملاحظه حق، خطبه ۲۱۶ (همان، ص ۳۱۷)</p> <p>۹۴. تأکید بر ظرفیت حاکمان برای تحمل اعتراض و انتقاد مردم، خطبه ۲۱۶ (همان، ص ۳۱۷).</p> <p>۹۵. نفی فرهنگ مداحی حاکمان، خطبه ۲۱۶ (همان، ص ۳۱۷).</p> <p>۹۶. توصیه به ارتباط با پرهیزگاران و راستگویانی که حق را بدون ملاحظه خوشایند و بدآیند حاکمان بیان کنند، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۷).</p> <p>۹۷. فراهم کردن موجبات صحبت کردن بدون ترس و اضطراب مردم در پیشگاه حاکمان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۵).</p> <p>۹۸. ترک امر به معروف و نهی از منکر عامل تسلط بدها بر جامعه، نامه ۴۷ (همان، ص ۳۹۹).</p> <p>۹۹. امر به معروف پشتیبان مؤمنان و ناهی منکر خوارکننده منافقان، حکمت ۳۱ (همان، ص ۴۴۹).</p> <p>۱۰۰. انتخاب همکارانی که به صراحت حق را می‌گویند و حاکم را در منکرات یاری نمی‌کنند، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۷).</p> <p>۱۰۱. دوری از رحمت خدا با ترک امر به معروف و نهی از منکر، خطبه ۱۹۲ (همان، ص ۲۸۳).</p> <p>۱۰۲. ترک‌کننده نهی از منکر مرده‌ای در میان زندگان است.</p> <p>۱۰۳. امر به معروف از بزرگترین اعمال صالح و از جهاد نیز برتر است</p> <p>۱۰۴. برترین امر به معروف و نهی از منکر سخن حق در پیشگاه حاکم ستمگر است، حکمت ۳۷۴ (همان، ص ۳۷۳).</p>

۵-۴. شایسته‌سالاری

جدول ۱۲: مفاهیم مربوط به مقوله شایسته‌سالاری

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
شایسته‌سالاری	شایسته‌سالاری	<p>۱۰۵. حکومت و مدیریت حق شایستگان است، خطبه ۱۳۱ (همان، ص ۱۷۵).</p> <p>۱۰۶. حکومت حق قوی‌ترین افراد در تحقق اهداف آن و داناترین آنها به اوامر خدا خطبه ۱۷۳ (همان، ص ۲۳۳).</p> <p>۱۰۷. شایستگی‌های اخلاقی مشاوران، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۷).</p> <p>۱۰۸. شایستگی‌های فرماندهان نظامی، تناسب شغل و شاغل، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۹).</p> <p>۱۰۹. به‌کار گماری کارگزاران با توجه به احراز شایستگی‌های اخلاقی و پس از آزمایش، نامه ۵۳.</p> <p>۱۱۰. شایستگی‌های قضات، تناسب شغل و شاغل متصدیان قضاوت، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۱).</p> <p>۱۱۱. شایستگی‌های اخلاقی کارمندان و توجه به سوابق و شایستگی‌های آنها جهت ارتقاء، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳).</p>

۵-۵. خدمت‌رسانی

جدول ۱۳: مفاهیم مربوط به مقوله خدمت‌رسانی

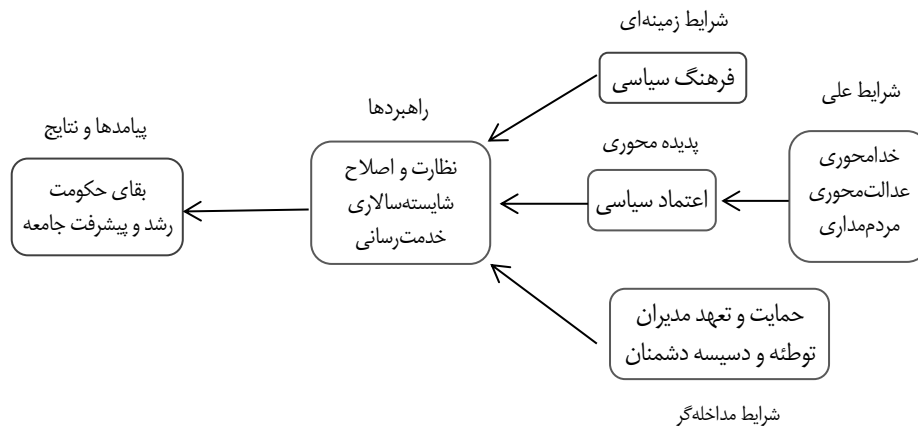
کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
۱۱۲. احسان و نیکی به مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۷). ۱۱۳. مماشات در مالیات به هنگام بحران‌ها، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳). ۱۱۴. سبک کردن هزینه‌ها و به زحمت نینداختن مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۹). ۱۱۵. جلب رضایت مردم دوست‌داشتنی‌ترین امور نزد حاکمان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۵). ۱۱۶. مهربانی با مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۳). ۱۱۷. تأکید بر عمران و آبادانی کشور، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۳). ۱۱۸. توجه به معیشت اقشار ضعیف، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۵). ۱۱۹. تأکید بر خوش‌قولی با مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۹). ۱۲۰. تأکید بر آسایش مردم، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۷). ۱۲۱. تلاش برای عمران و آبادانی بیشتر از تلاش برای أخذ مالیات نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳).	خدمت‌رسانی	خدمت‌رسانی

۶. پیامدها

پیامدها به نتایج کنش یا کنش‌های متقابل که در مقابل یا جهت اداره و کنترل کردن پدیده‌محوری صورت می‌گیرد، که ممکن است خواسته یا ناخواسته باشند؛ اشاره دارد (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰، ص ۱۰۷). در پژوهش حاضر دو مقوله بقاء و رشد نظام سیاسی نتایج و پیامدهای راهبردهای اتخاذ شده، هستند.

جدول ۱۴: مفاهیم مربوط به پیامدها

کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
۱۲۲. افزایش محبوبیت مسئولان، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳). ۱۲۳. خیرخواهی مردم نسبت به حکومت، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۹). ۱۲۴. اطاعت از حکومت، خطبه ۲۱۶ (همان، ص ۳۱۵).	بقاء حکومت	بقاء و رشد
۱۲۵. عمران و آبادی کشور، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۰۳). ۱۲۶. دوام حکومت، خطبه ۲۱۶ (همان، ص ۳۱۵). ۱۲۷. کمک، همکاری و مشارکت مردم در امور (به‌ویژه در بحران‌ها)، نامه ۵۳ (همان، ص ۴۱۳).	رشد کشور	

الگوی پارادایمی اعتماد سیاسی در نهج البلاغه

اعتبارسنجی و ارزیابی کیفیت پژوهش

تحلیل داده‌ها در روش نظریه‌پردازی داده بنیاد، براساس کدگذاری داده‌ها انجام می‌گیرد و دقت در این امر نقش مهمی در اعتبار یافته‌ها دارد. یکی از روش‌های بررسی کیفیت و دقت کدگذاری داده‌ها استفاده از کدگذار بی طرف است (اسماعیل پور و دیگران ۱۳۹۹، ص ۹۸)؛ به همین منظور کدگذاری‌ها به یک فرهیخته خارج از پژوهش ارائه گردید و از وی درخواست شده آنها را براساس ادراک خود کدگذاری نماید. در پایان به منظور بررسی توافق بین دو کدگذاری، با استفاده از نرم‌افزار SPSS ضریب کاپا محاسبه گردید که نتایج آن در جدول شماره ۱۵ ارائه گردیده است اگر ضریب در شرایط معنی‌داری بالاتر از ۰/۶ باشد؛ خوب و اگر بیش از ۰/۷۵ باشد؛ بیانگر توافق عالی میان کدگذاران است (نجیب‌زاده و اسکندری، ۱۳۹۶، ص ۱۲۷). نتایج جدول زیر نشانگر این است که کیفیت کدگذاری انجام شده در این پژوهش از دقت مطلوبی برخوردار است.

جدول ۱۵: ضریب کاپا

ضریب کاپا	تعداد موارد معتبر	انحراف از استاندارد	عدد معنی‌داری
۰/۷۷	۱۲۷	۰/۰۶۳	۰/۰۰۰

همچنین استراوس و کوربین برای ارزیابی فرآیند پژوهشی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، هفت معیار در نظر گرفته‌اند؛ و پارکر و رافی^۱ (۱۹۹۲) آنها را در چهار معیار تطبیق (آیا مفاهیم از داده‌های بررسی شده، تولید شده است؟)، قابلیت فهم (آیا مفاهیم تشخیص داده می‌شوند و به شکلی نظام‌مند به هم مرتبط می‌شوند؟ آیا پیوندهای مفهومی وجود دارد و مقوله‌ها به خوبی تدوین شده‌اند؟)، قابلیت تعمیم (آیا نظریه چنان تولید شده است که تغییر شرایط متفاوت را دربر گیرد؟، آیا شرایط کلان‌تری که ممکن است بر پدیده مورد مطالعه اثر گذارد، تشریح شده است؟) و کنترل (آیا برای پرسش تغییر فرآیندی، فکری شده است؟، آیا یافته‌های نظری با اهمیت به نظر می‌رسد؟) تلفیق کرده‌اند (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶، ص ۹۱). در این پژوهش برای بررسی روایی و پایایی از معیارهای مذکور استفاده شده است. بدین منظور دو نفر از فرهیختگان کدگذاری‌ها و مدل‌نهایی را بازبینی کردند و نظرات آنها اخذ و اعمال گردید.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

اقتدار، مشروعیت و کارایی حکومت‌ها در گرو اعتماد مردم به آنها است و بدون اعتماد مردم به آنها قادر به استفاده از نیروهای عظیم بالقوه مردمی نیستند. در نتیجه یکی از چالش‌های اصلی و همیشگی فراروی سازمان‌های دولتی و حکومت‌ها، اعتماد مردم به آنها است. بنابراین نظام‌های سیاسی و سازمان‌های زیرمجموعه آنها همیشه بایستی در کنش و واکنش‌های خود به اعتماد مردم و ناگزیر به مدیریت این اعتماد دقت و توجه داشته باشند.

یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد در حکومت اعتمادآفرین علوی نهادینه‌سازی و التزام نظام سیاسی و مسئولان به مؤلفه‌های خدامحوری مردم‌داری و عدالت‌محوری می‌تواند به اعتماد مردم به حاکمان، نهادها و نظام سیاسی منجر شود و میزان اعتماد سیاسی به آنها به میزان اهتمام و التزام مسئولان به نهادینه‌سازی اصول و ارزش‌های مذکور بستگی دارد. راهبردهای حفظ و ارتقاء اعتماد سیاسی در نهج البلاغه نیز مبارزه با فساد، شفافیت و پاسخگویی، امر به معروف و نهی از منکر، شایسته‌سالاری و خدمت‌رسانی هستند. یعنی حتی با التزام نظام سیاسی به خدامحوری، عدالت‌محوری و مردم‌داری بایستی با راهبردهای مذکور از انحرافات و فسادهای انحرافی احتمالی جلوگیری شود و اعتماد سیاسی ترمیم شده و ارتقاء یابد. الگوی منتج از پژوهش حاضر حاکی از این است که حمایت مدیران می‌تواند باعث تسریع و تسهیل فرایند اعتماد مردم به حاکمان باشد و توطئه و دسیسه دشمنان، مانع و محدودیت برای فرایند اعتماد مردم به حاکمان باشد. همچنین

1. Parker & Roffey

فرهنگ سیاسی یعنی ذهنیت مردم از رفتار نخبگان سیاسی و حاکمان می‌توانند در فرایند اعتماد مردم به نظام سیاسی و حاکمان و انتخاب و تأثیر راهبردها تأثیر داشته باشد.

تحقیقات پیشین، مانند تحقیقات خالقی (۱۳۷۹)، قربانی (۱۳۸۴)، اعتصامی و فاضلی کبریا (۱۳۸۸)، و علینی و غفاری (۱۳۹۴) با ادبیات خاص خود - نه با استفاده از مقوله‌ها و شرایط علی تحقیق حاضر - به تأثیر اجزاء و مفاهیم مرتبط با مردم‌داری، عدالت‌محوری و خدامحوری در اعتماد سیاسی پرداخته‌اند، و حداکثر به دو مؤلفه از سه مقوله شرایط علی تحقیق حاضر اشاره کرده‌اند؛ فقط تحقیق شایگان (۱۳۹۴) به سه مقوله علی تحقیق حاضر اشاره کرده، ولی آنها را تحت دو طبقه ویژگی‌های فردی حاکمان و رفتار حاکمان با مردم قرار داده است؛ یعنی فقط به حاکمان سیاسی (افراد) نظر داشته و از نهادینه‌سازی ارزش‌های مورد نظر خود در نظام، و نهادهای سیاسی غفلت کرده است. افزون بر این هیچ‌کدام از تحقیقات مدلی از اعتماد سیاسی ارائه نکرده‌اند و بالتبع به راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر اعتماد سیاسی نیز توجهی نداشتند. تحقیق حاضر تلاش داشته است، ضمن پر کردن ضعف‌ها و خلأهای تحقیقات قبلی، تصویر منسجمی از اعتماد سیاسی را در قالب یک الگو به نمایش بگذارد.

منابع

- * نهج البلاغه (۱۳۸۶)، ترجمه محمد دشتی، شیراز: میقات نور.
۱. استراوس، آنسلم ال. و جولیت کوربین (۱۳۹۰)، اصول روش تحقیق کیفی، نظریه‌های منبایی، رویه‌ها و روش، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
 ۲. استراوس، آنسلم ال. و جولیت کوربین (۱۳۹۱)، مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای، ترجمه ابراهیم افشار، تهران: نشر نی.
 ۳. اسماعیل پور، رضا؛ رضا سلیمانی، محسن اکبری و مصطفی ابراهیم پور، (۱۳۹۹)، «طراحی الگوی راهبردی بین‌المللی سازی شرکت‌های دانش‌بنیان ایرانی»، سال ۳، شماره ۱، ص ۸۳-۱۱۰.
 ۴. اشتریان، کیومرث و محمدرضا امیرزاده (۱۳۹۲)، «بررسی تأثیرات انتظارات سیاسی بر اعتماد مردم نسبت به مسئولان»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، س ۲، ش ۱، ص ۷۷-۹۶.
 ۵. اعتصامی، حامد و حامد فاضلی کبریا (پاییز و زمستان ۱۳۸۸)، «درآمدی بر الگوی مدیریتی امام علی (علیه السلام) از منظر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی»، فصلنامه اندیشه مدیریت، س ۳، ش ۲، ص ۱۰۱-۱۲۸.
 ۶. امام جمعه زاده، سیدجواد و راضیه مهرابی (پاییز ۱۳۹۴)، «الگوی اعتماد سیاسی در اندیشه امام خمینی با استفاده از تئوری زمینه‌ای»، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، س ۱۲، ش ۴۲، ص ۱۱۷-۱۳۸.
 ۷. جهانگیری، جهانگیر و فاطمه ابوترابی زارچی (۱۳۹۱)، «تحلیل عوامل مرتبط با اعتماد سیاسی دانشجویان»، دو فصلنامه دانش سیاسی، س ۸، ش ۲، ص ۵-۲۶.
 ۸. خالقی، علی (۱۳۷۹)، «جایگاه اعتماد میان حاکمان و مردم در فرایند توسعه سیاسی از دیدگاه امام علی (علیه السلام)»، فصلنامه علوم سیاسی، س ۳، ش ۸، ص ۵۷.
 ۹. خانباشی، محمد (۱۳۹۰)، «تأثیر عوامل اقتصادی بر سطح اعتماد سیاسی»، فصلنامه راهبرد، س ۲۰، ش ۴، ص ۲۷۷-۳۱۵.
 ۱۰. خانباشی، محمد (۱۳۹۰)، «تأثیر عوامل سیاسی-قانونی بر سطح اعتماد سیاسی»، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، س ۴، ش ۴، ص ۱۴۳-۱۶۹.
 ۱۱. خنیفر، حسین و ناهید مسلمی (۱۳۹۷)، روش‌های پژوهش کیفی، رویکردی نو و کاربردی، تهران: نگاه دانش.

۱۲. دانایی فرد، حسن و سید مجتبی امامی (۱۳۸۶)، «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی بر ناظر به داده بنیاد»، اندیشه مدیریت، س ۱، ش ۲، ص ۶۹-۹۷.
۱۳. دانایی فرد، حسن (۱۳۸۸)، چالش‌های مدیریت دولتی در ایران، تهران: سمت.
۱۴. زاهدی، شمس‌السادات و محمد خانباشی (۱۳۹۱)، «چارچوبی نظام‌مند برای تجزیه و تحلیل عوامل مؤثر بر اعتماد سیاسی در ایران»، فصلنامه مطالعات مدیریت، س ۲۲، ش ۳، ص ۳۳-۶۵.
۱۵. زاهدی، شمس‌السادات؛ محمد خانباشی و الهام رضایی (۱۳۹۰)، «افزایش اعتماد عمومی بر پایه ارتقای فرهنگ پاسخ‌گویی»، پژوهش‌نامه مدیریت اجرایی، س ۳، ش ۳، ص ۶۹-۹۳.
۱۶. زتومکا، پیوتر (۱۳۸۶)، اعتماد، نظریه جامعه‌شناختی، ترجمه غلامرضا غفاری، تهران: شیرازه.
۱۷. ساعی، علی و تینا روشن (۱۳۹۲)، «تحلیل فازی اعتماد سیاسی استادان دانشگاه»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، س ۷، ش ۲، ص ۵۹-۸۶.
۱۸. شایگان، فریبا (۱۳۹۴)، «شاخص‌های اعتماد سیاسی از دیدگاه حضرت علی (علیه السلام)»، فصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، س ۷، ش ۱۴، ص ۱۱۵-۱۳۸.
۱۹. صدیقی، بهرنگ؛ مهدی اجاقی‌ازبری و لینا ملکیان (۱۳۹۰)، «بررسی اعتماد سیاسی بر مشارکت سیاسی»، فصلنامه پژوهش اجتماعی، س ۴، ش ۲، ص ۱۷۱-۱۸۶.
۲۰. طالقانی، غلامرضا؛ علی اکبر فرهنگی و عابد عابدی جعفری (۱۳۸۹)، «طراحی مدل عوامل مؤثر بر اعتماد شهروندان نسبت به مدیریت شهری»، نشریه مدیریت دولتی، س ۲، ش ۱، ص ۸۹-۱۰۶.
۲۱. علینی، محمد و غلامرضا غفاری (۱۳۹۴)، «تحلیل فضای مفهومی سازه سرمایه اجتماعی در کلام امام علی (علیه السلام)»، دو فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی، سال ۲، شماره ۴، ص ۹۲-۱۲۰.
۲۲. فیلد، جان (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رمضان، تهران: کویر.
۲۳. قربانی، زین‌العابدین (۱۳۸۴)، «عوامل اعتماد و همکاری میان مردم و حکومت»، فصلنامه نهج البلاغه، س ۴، ش ۴، ص ۷۱-۸۳.
۲۴. کردستانی، غلامرضا و محمود نصیری (۱۳۸۸)، «کارایی گزارشگری مالی و ارتقای سطح پاسخگویی در بخش عمومی»، مجله حسابدار، س ۲۵، ش ۲۰۹، ص ۵۸-۶۵.
۲۵. نجیب‌زاده، آویده و حسین اسکندری (۱۳۹۶)، «تحلیل روایت: روش‌های نو در تجزیه و تحلیل داده‌روایی»، فصلنامه ندازه‌گیری تربیتی، سال ۸، شماره ۳۰، ص ۱۰۷-۱۳۳.